

2100 1α
546 Αρχιπ

***Τι είναι η οικονομία της γνώσης;
Πως προετοιμάζεται η Ελλάδα για τη μετάβασή της σ' αυτήν;***

Κάθε φορά που τα διεθνή ινστιτούτα μέτρησης της ανταγωνιστικότητας τα τελευταία τέσσερα χρόνια ανακοινώνουν τα αποτελέσματα των μετρήσεών τους, διαπιστώνεται η υποχώρηση της Ελλάδας κατά μερικές θέσεις σε σχέση με τις άλλες χώρες του κόσμου, ωσάν μια ηχηρή αποτίμηση της πομπόδους «επανίδρυσης» του Εθνικού Συμβουλίου Ανταγωνιστικότητας και Ανάπτυξης από την Κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή μετά το 2004. Μετά και την τελευταία ανακοίνωση του World Economic Forum, η Ελλάδα βρέθηκε το 2007 στην 65^η θέση μεταξύ 131 χωρών και 25^η μεταξύ των 27 κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από το 2004 έχει χάσει 28 θέσεις, από τις οποίες μόνον 7 οφείλονται στην προσθήκη νέων χωρών στην κατάταξη όπως το Καζακστάν και μερικές χώρες του Περσικού Κόλπου.

Σε ποιες συνιστώσες υστερεί σοβαρά η ελληνική ανταγωνιστικότητα; Μα στην ποιότητα του εθνικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος, στην καινοτομικότητα, την αποτελεσματικότητα της αγοράς, την πολυπλοκότητα των επιχειρηματικών πρακτικών, την τεχνολογική ετοιμότητα κ.ά. Η γραφειοκρατία φαίνεται ότι επιδεινώνεται και αυτή χάρις στην συνολική επανίδρυση του Κράτους από τη Νέα Δημοκρατία, τις δεκάδες χιλιάδες προσλήψεις της στο Δημόσιο και την υποκατάσταση έμπειρων και δοκιμασμένων στελεχών από επαγγελματίες συνδικαλιστές του κομματικού της μηχανισμού.

Η περιορισμένη ανταγωνιστικότητα που αποτυπώνουν τα διεθνή ινστιτούτα αντανακλάται φυσικά στις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις της χώρας: Κάθε φορά που η ΕΣΥΕ δημοσιοποιεί στοιχεία για το εξωτερικό εμπόριο η Κυβέρνηση σπεύδει να πανηγυρίσει για την αύξηση των εξαγωγών, αποσιωπώντας την ραγδαία επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου. Μπορεί να αυξάνονται οι εξαγωγές, επωφελούμενες από την διεύρυνση των παγκόσμιων ανταλλαγών, αλλά άλλες χώρες τις αυξάνουν ταχύτερα και τα μερίδια αγοράς για τα ελληνικά προϊόντα στο σύνολό τους συρρικνώνονται.

Θα ισχυριστούν πολλοί ότι το εμπορικό ισοζύγιο έχει μικρότερη σημασία, απ' ότι στο παρελθόν, γιατί οι οικονομίες βασίζονται πλέον στις υπηρεσίες, και στην ελληνική οικονομία οι υπηρεσίες έχουν φτάσει να εισφέρουν τα δυο τρίτα του ΑΕΠ. Όμως, και οι υπηρεσίες στην Ελλάδα, παρ' όλο που έχουν ένα θετικό ισοζύγιο συναλλαγών, αφενός αυξάνουν την προστιθέμενη αξία τους με σχετικά περιορισμένους ρυθμούς, αφετέρου δεν αρκούν για να καλύψουν τα συνεχώς διευρυνόμενα ελλείμματα του εμπορικού ισοζυγίου. Ταυτόχρονα, οι παραδοσιακοί κλάδοι της παραγωγής συρρικνώνονται ενώ νέοι κλάδοι μεγεθύνονται με αργούς ρυθμούς, η ανεργία είναι περίπου στάσιμη και συγκρατείται με τα προγράμματα κατάρτισης ή και στατιστικά τεχνάσματα, ενώ και οι παραγωγικές επενδύσεις παραμένουν σε χαμηλά επίπεδα. Αν η Ελλάδα δεν συμμετείχε στο ενιαίο νομισματικό σύστημα, οι νομισματικές πιέσεις θα ήταν σήμερα αβάσταχτες. Το ισχυρό ευρώ καλύπτει προβλήματα που υπό άλλες συνθήκες θα είχαν δημιουργήσει εκρηκτικές ανισοροπίες.

Οι σύντομες αυτές επισημάνσεις δεν αποτελούν καταστροφολογία για αντιπολιτευτικούς λόγους. Επιχειρούν να φέρουν στο προσκήνιο ένα πρόβλημα που επιδεινώνεται μήνα με το μήνα και η Κυβέρνηση το συγκαλύπτει από τη μια χάρις στην περιπλοκότητά του, το μακροχρόνιο ορίζοντά του και τη δυσκολία κατανόησής του από όλους τους πολίτες και από την άλλη χάρις στην κομματική επικαιρότητα. Τι ακριβώς συμβαίνει τα τελευταία χρόνια με την ελληνική οικονομία;

Είναι φανερό ότι η οικονομία μεγεθύνεται μεν, επωφελούμενη και από την παγκόσμια μεγέθυνση, αλλά με ρυθμούς που δεν προλαβαίνουν τους παραδοσιακούς και τους νέους ανταγωνιστές μας, και αυτό αποτυπώνεται στους διάφορους δείκτες που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Η ελληνική οικονομία χάνει σε ανταγωνιστικότητα από τις οικονομίες χωρών χαμηλού κόστους εργασίας και δεν κερδίζει από τις οικονομίες χωρών έντασης γνώσης. Προϊόντα και υπηρεσίες με μεγάλο μερίδιο συμμετοχής της απλής και τυποποιημένης εργασίας στο κόστος παραγωγής, προερχόμενα από χώρες χαμηλού κόστους εργασίας, κερδίζουν τις διεθνείς αγορές, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής. Από την άλλη πλευρά, προϊόντα και υπηρεσίες, όπου η ενσωματωμένη γνώση παίζει μεγαλύτερο ρόλο στη διαμόρφωση του κόστους παραγωγής και της τιμής

διάθεσης, διεισδύουν στις διεθνείς αγορές έχοντας ως σημείο εκκίνησης χώρες με υψηλό καινοτομικό δυναμικό, δαπάνες για έρευνα και εκπαιδευτικό επίπεδο. Η παραγωγή τέτοιων προϊόντων και υπηρεσιών στην Ελλάδα είναι πολύ περιορισμένη. Εμφανίζονται μάλιστα τα τελευταία χρόνια και χώρες, όπως η Κίνα και η Ινδία, που, διατηρώντας το πλεονέκτημα του χαμηλού εργατικού κόστους, προσπαθούν να ενισχύσουν το καινοτομικό δυναμικό τους.

Το αναπτυξιακό υπόδειγμα της Ελλάδας μοιάζει να έχει εγκλωβιστεί ανάμεσα στα δυο παραπάνω: το κατά κεφαλή ΑΕΠ έφτασε το 96% του μέσου κοινοτικού το 2006, με τον δείκτη ανισοκατανομής εισοδήματος να κυμαίνεται γύρω στο 6 (ο μέσος κοινοτικός κυμαίνεται γύρω στο 4,5-5,0), ενώ οι δαπάνες για έρευνα παραμένουν στάσιμες στο 0,6% του ΑΕΠ και το καινοτομικό δυναμικό επικεντρώνεται στην εμφάνιση των προϊόντων και στην οργάνωση των επιχειρήσεων (κυρίως μέσω πληροφορικής). Οι υπηρεσίες που παράγονται στην Ελλάδα παρουσιάζουν περιορισμένο βαθμό πολυπλοκότητας και καινοτομικότητας. Για παράδειγμα, στον τομέα του τουρισμού, τα «ενοικιαζόμενα δωμάτια» ανταγωνίζονται ταυτόχρονα από άποψη τιμής με αντίστοιχα άλλων μεσογειακών χωρών πολύ χαμηλότερου εργατικού κόστους, και από άποψη ποιότητας με αντίστοιχα ευρωπαϊκών χωρών που προσφέρουν σύνθετα πολιτιστικά προϊόντα και αναψυχή.

Φυσικά, η μετάβαση σε ένα υπόδειγμα με βάση το χαμηλό κόστος εργασίας είναι απορριπτέα για πολιτικούς και κοινωνικούς λόγους. Αυτή η στρατηγική είναι όχι μόνον κατακριτέα αλλά και καταδικασμένη να αποτύχει γιατί θα οδηγήσει σε κοινωνικές συγκρούσεις που θα επιδεινώσουν την οικονομική κατάσταση, με πρώτη, άμεση αρνητική επίπτωση στην παραγωγικότητα. Συνυφασμένες με τον περιορισμό του κόστους εργασίας είναι η «ρευστοποίηση» των εργασιακών σχέσεων, η μεταφορά του κόστους ασφάλισης από τις επιχειρήσεις στους εργαζόμενους, η απελευθέρωση των ωραρίων κτλ. Για να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητα με βάση αποκλειστικά αυτά τα χαρακτηριστικά, οι κοινωνικές δομές πρέπει να υποστηρίζουν τη διατήρηση του χαμηλού εργατικού κόστους και να πιέζουν για την αύξηση της παραγωγικότητας, τόσο ανά ώρα απασχόλησης όσο και ανά εργαζόμενο, Πολλές παραδοσιακές επιχειρήσεις θα

μπορούσαν να επιβιώσουν προσωρινά με την υιοθέτηση αυτού του υποδείγματος, αλλά η μακροχρόνια ανταγωνιστικότητά τους δεν θα ήταν καθόλου εξασφαλισμένη.

Κατά συνέπεια, χρειάζεται μια αξιόπιστη στρατηγική βασισμένη στην πρόσβαση στη γνώση και στην αξιοποίησή της, που θα εφαρμόζεται συστηματικά στην παραγωγή, την εμπορία και σε όλα τα στάδια της οικονομικής δραστηριότητας, θα κτίζει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα με βάση την ανταπόκριση σε ανάγκες και την επίλυση προβλημάτων με νέους, πιο αποτελεσματικούς τρόπους. Η στρατηγική αυτή μπορεί να συμβάλει στη εισαγωγή νέων προϊόντων και υπηρεσιών στην αγορά, για τα οποία η ανταγωνιστικότητα κρίνεται κυρίως από το βαθμό ικανοποίησης των αναγκών της αγοράς και της κοινωνίας και πολύ λιγότερο από το κόστος παραγωγής. Η στρατηγική αυτή εξασφαλίζει τη μετάβαση στην «οικονομία της γνώσης» και τα θεμέλια μπήκαν στις αρχές της τρέχουσας δεκαετίας, από το 2000-2001.

Η οργάνωση της οικονομίας της γνώσης παρουσιάζει πολλά διαφορετικά χαρακτηριστικά από την παραδοσιακή οικονομία που είναι χτισμένη στο βιομηχανικό πρότυπο. Οι εργασιακές σχέσεις βασίζονται πολύ περισσότερο στην ελεύθερη παροχή υπηρεσιών παρά στην υπαλληλική εξάρτηση, στην δημιουργικότητα και την πρωτοβουλία παρά στην υπακοή και την επαναληπτικότητα. Επομένως, πολλές από τις παραδοσιακές ρυθμίσεις της βιομηχανικής οικονομίας ακυρώνονται από τις δομές και τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας της γνώσης.

Πολύ λίγοι έχουν κατανοήσει τι σημαίνει «οικονομία της γνώσης». Ελάχιστοι συνειδητοποιούν τι συνεπάγεται αυτή η επιλογή, τι προϋποθέσεις τίθενται και ποιες αλλαγές απαιτούνται στις δομές του κράτους και των επιχειρήσεων, στις νοοτροπίες και τις στρατηγικές των επιχειρηματιών και των καταναλωτών. Πολλοί θεωρούν ότι πρόκειται για ένα καινούργιο εφεύρημα των διανοουμένων που θέλουν να προωθήσουν αποτελεσματικότερα τις οικονομικές τους διεκδικήσεις. Άλλοι συγχέουν την οικονομία της γνώσης με τον πρόδρομό της, αυτό που επεκράτησε ως «κοινωνία της πληροφορίας». Οι περισσότεροι θεωρούν ότι πρόκειται για ένα νέο τρόπο διατύπωσης του αιτήματος αύξησης των δαπανών για την εκπαίδευση. Η πραγματικότητα όμως είναι πολύ πιο

σύνθετη και απαιτεί πολλές ρήξεις με κατεστημένες αντιλήψεις και συμπεριφορές. Άλλωστε κάθε μετάβαση από ένα αναπτυξιακό υπόδειγμα σε άλλο προϋποθέτει αλλαγές σε μερικές τουλάχιστον σημαντικές παραμέτρους του προηγούμενου, χωρίς τις οποίες το εγχείρημα κινδυνεύει αργά ή γρήγορα να εκφυλιστεί.

Η εκπαίδευση αποτελεί ασφαλώς μια σημαντική συνιστώσα του υποδείγματος, αλλά οι βασικότερες συνιστώσες είναι οι επιχειρήσεις, η δομή του παραγωγικού συστήματος και μια σειρά από θεσμούς που καθιστούν τις επιχειρήσεις ανταγωνιστικές σε παγκόσμιο επίπεδο. Οι επιχειρήσεις δεν είναι αποκλειστικά ένας μηχανισμός εκμετάλλευσης των γνώσεων. Οι διάφοροι τομείς παραγωγής, περιλαμβανομένων και του τουρισμού, των μεταφορών, της γεωργίας, της υγείας, των κατασκευών, του χρηματοπιστωτικού συστήματος, δεν μπορεί να αρκούνται στην αγορά νέου εξοπλισμού και την πρόσληψη συμβούλων για να αντιμετωπίσουν το εντεινόμενο διεθνή ανταγωνισμό. Η δημόσια διοίκηση δεν μπορεί να αρκείται στην διαχείριση του θεσμικού πλαισίου και στην ισότιμη αντιμετώπιση των πολιτών για να δημιουργήσει ευνοϊκές αναπτυξιακές προϋποθέσεις. Ακόμη και οι τομείς της δικαιοσύνης και της ασφάλειας έχουν ανοίξει ένα νέο δυναμικά εξελισσόμενο κεφάλαιο που αφορά στην παραγωγή και αξιοποίηση της πνευματικής παραγωγής και της νέας γνώσης.

Έχει γραφεί επανειλημμένως ότι ανά τον κόσμο περισσότερες γνώσεις παράγονται πλέον στις επιχειρήσεις, από τις οποίες και αξιοποιούνται, παρά στο εκπαιδευτικό σύστημα. Ταυτόχρονα, μέσα από την τριτοβάθμια εκπαίδευση ξεπηδούν νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες που εμπλουτίζουν τον παραγωγικό ιστό. Στις πιο αναπτυγμένες χώρες, όπως είναι η Σουηδία και η Ελβετία, οι ΗΠΑ και η Ιαπωνία, τα 65% ως 80% περίπου της εγχώριας δαπάνης για έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη καλύπτεται από τις επιχειρήσεις. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, θέτοντας ποσοτικούς στόχους για την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς της, θεώρησε ότι οι επιχειρήσεις θα πρέπει να καλύπτουν τα 2/3 της χρηματοδότησης της έρευνας. Και αυτό αποδεικνύεται στην πράξη ένας εξαιρετικά δύσκολος στόχος, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Συχνά ακούγεται το σύνθημα από την πλευρά της Αριστεράς ότι πρέπει να εμποδίσουμε την «εμπορευματοποίηση» της γνώσης. Έχουμε όμως αναλογιστεί ότι εκ των πραγμάτων

το σημαντικότερο πλέον και πιο ακριβό εμπόρευμα στον 21^ο αιώνα είναι η γνώση, στις διάφορες μορφές της;

Η ενεργοποίηση λοιπόν του συνόλου των επιχειρήσεων, η προσέλκυση επιχειρήσεων από το εξωτερικό και κυρίως η δημιουργία νέων επιχειρήσεων με καινοτομικά προϊόντα ή καινοτομικές μεθόδους λειτουργίας, το άνοιγμα σε απαιτητικές εξαγωγικές αγορές για τα νέα προϊόντα και υπηρεσίες πρέπει να αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία της οικονομικής πολιτικής για την τρέχουσα και την επόμενη δεκαετία. Η «ένταση γνώσης» αυτών των δραστηριοτήτων προϋποθέτει:

- νέες αναπτυξιακές στρατηγικές εκ μέρους των επιχειρηματιών,
- συνεχή αναβάθμιση της στελέχωσης των επιχειρήσεων, τόσο με νέο προσωπικό όσο και με διαρκή επιμόρφωση του υπάρχοντος,
- βελτίωση της δικτύωσης των επιχειρήσεων με τους μηχανισμούς παραγωγής και μεταφοράς γνώσης,
- βελτίωση της ικανότητας των επιχειρήσεων να αφομοιώσουν τη νέα γνώση,
- αναβάθμιση της ποιότητας των δημόσιων υλικών και άυλων υποδομών,
- αποδοχή της καινοτομίας και του ανταγωνισμού ως βασικού συστατικού της αγοράς εκ μέρους της ζήτησης και των καταναλωτών.

Πολιτικές που θεωρούνταν στο παρελθόν ανεξάρτητες μεταξύ τους, συνδέονται σήμερα με το κοινό υπόβαθρο που αφορά την παραγωγή, την διάδοση (μεταφορά) και την εφαρμογή των νέων γνώσεων.

Από την πλευρά της, η εκπαίδευση στην Ελλάδα παραμένει ακόμη εγκλωβισμένη σ' ένα εσωστρεφές μοντέλο, στο οποίο ένα μεγάλο μέρος δραστηριότητας αφιερώνεται στην παραγωγή στελεχών για την ίδια την εκπαίδευση. Ο αναπροσανατολισμός των προσδοκιών των μαθητών και των φοιτητών αναδεικνύεται ως μείζον ζήτημα για το δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα, ζήτημα που έχει πολλές πτυχές, που αφορούν τόσο τις αξίες που μεταδίδουν οι εκπαιδευτικοί, η οικογένεια και τα ΜΜΕ, όσο και τις προοπτικές που βρίσκει ένας νέος στην ανοιχτή αγορά εργασίας. Η αναβάθμιση της δημιουργικότητας, της επιχειρηματικότητας, της συνέπειας, της πρωτοβουλίας και της

ικανότητας στην επίλυση προβλημάτων αποτελεί εξίσου σημαντική πρόκληση για την εκπαιδευτική μας πολιτική με την αύξηση των δημόσιων δαπανών για την εκπαίδευση.

Ιδιαίτερο ρόλο στην αναζωογόνηση του παραγωγικού συστήματος έχουν να παίξουν οι νέες επιχειρήσεις τεχνολογικής βάσης. Τα πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ οφείλουν να ετοιμαστούν οργανωτικά και να στελεχωθούν κατάλληλα ώστε να συμβάλουν άμεσα στην οικονομική αξιοποίηση της γνώσης είτε με τη συστηματική παροχή υπηρεσιών προς τρίτους είτε με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων. Με τον τρόπο αυτό όχι μόνον θα αναβαθμισθεί η συμβολή τους στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, αλλά θα αυξήσουν και το βαθμό αυτονομίας τους από τις κρατικές επιχορηγήσεις. Γενικά, για να αλλάξει η ποιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος δεν αρκούν προσπάθειες από την κεντρική κυβέρνηση για αλλαγή των κανόνων και προγραμμάτων. Χρειάζεται αναβάθμιση των απαιτήσεων της αγοράς εργασίας των αποφοίτων, που θα οδηγήσει και σε βελτίωση της προσφοράς. Για να αναβαθμίσουν όμως οι εργοδοτικοί φορείς τις απαιτήσεις τους για το ανθρώπινο δυναμικό απαιτείται αλλαγή της στρατηγικής των επιχειρήσεων για τα προϊόντα και τις αγορές τους. Εντοπίζεται δηλαδή εδώ ένας φαύλος κύκλος, για την μετατροπή του οποίου σε ενάρετο κύκλο χρειάζεται συστηματική, συναινετική και μακρόχρονη πολιτική.

Η Νέα Δημοκρατία, αναλαμβάνοντας το 2004 τη διακυβέρνηση της χώρας, αποδιοργάνωσε ουσιαστικά τις προσπάθειες που είχε ξεκινήσει το ΠΑΣΟΚ την προηγούμενη τετραετία. Άφησε τα προγράμματα να τρέχουν χωρίς ουσιαστική παρακολούθηση και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους, ισοπέδωσε τα κίνητρα με σκοπό την απορρόφηση κονδυλίων αναπαράγοντας έτσι το ισχύον αναπτυξιακό υπόδειγμα, προκάλεσε την παράλυση στον εκπαιδευτικό χώρο για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς να ανατρέψει τις πρακτικές που υποβαθμίζουν την ποιότητα. Προσπαθεί σήμερα πλέον να αποδεσμευτεί από τον στόχο της αύξησης της δαπάνης για έρευνα στο 1,5% του ΑΕΠ, γιατί διαπιστώνει ότι οι «μεταρρυθμίσεις» της είναι τελείως ανεπαρκείς και η κοινωνία δεν είναι προετοιμασμένη για το άλμα που απαιτεί το πέρασμα από την παραδοσιακή οικονομία της εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πηγών στην οικονομία παραγωγής και εκμετάλλευσης της γνώσης. Μια προετοιμασία που απαιτεί

από το Δημόσιο να δώσει πρώτο το παράδειγμα της αναδιοργάνωσης με αναπτυξιακά κριτήρια και της αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Απαιτεί ακόμη τη δημιουργία νέων προτύπων σταδιοδρομίας για τους νέους, όπου η επιχειρηματικότητα, η εξωστρέφεια και η δημιουργικότητα θα αποτελούν βασικές αξίες για την κοινωνική και επαγγελματική αναγνώριση.

Στο ΠΑΣΟΚ, μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας εκλογής προέδρου, είμαστε σε θέση να εγγυηθούμε τη μετάβαση στις νέες οικονομικές δομές. Υπάρχει και θέληση και ικανό στελεχιακό δυναμικό. Η Νέα Δημοκρατία καθεύδει, πνιγμένη στα προβλήματα του παρόντος...